

მეფე ერეკლეს და ალა მამადხანის ომი

და

ამ ომში იმერლების ღალატი

მართალია თუ არა?

გამოცემული

ან. გოგიაშვილის-მიერ

ტფილისი.

სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა.

Тип. М.Шарадзе и К^o Ник. ул. № 21.

1895

აღა-მაჰმადის შემოსევა ტფილისში.

1795 სექტემბრის 10-სა, შაბათს დღეს, დილით, მეფე ერეკლეს და აღა მაჰმად ხანს შორის ომი დაიწყო. აღა-მაჰმად-ხანს ახლდა სამოცდა-ათი ათასი რჩეულნი მეომარნი.

მეფე ერეკლეს ახლდა ხუთი-ათასი რჩეულნი სამუდამო მორიგი მეომარნი: სამი-ათასი რჩეულნი სათადარიგო ქიზიყელნი, სამასი არაგველნი, რჩეულნი ვაჟკაცნი, ორი-ათასი თუშ-ფშავ-ხევსურ-ერწო-თიანელნი ვაჟკაცნი, ორი-ათასი რჩეულნი ვაჟკაცნი ქართლისა, სამი ათასი კვალად ქართლისავე საციციანოსი, საერისთავოსი, საამერიჯიბო, საამილახვროსი და სათარხნოსი.

ათასამდე მხედარნი ბოლნის ხეობისა, ალგეთის-მანგლის ხეობისა და მარაბდელნი, ასამდე ტფილისის მცხოვრებნი, ამათ წინამძღოლობდა ტფილისელი ალაღუა სომეხი.

კვალად იყვნენ რჩეულნი ხუთასამდე თავადაზნაურნი, სურამიდგან იყვნე მოსულნი ორი ათასი რჩეულნი მხედარნი, სამი ათასი იმერეთიდგან იყვნენ მოსულნი მხედარნი. იმერეთის ჯარს ახლდა სოლომონ მეფე და ზურაბ წერეთელი.

-4-

კვალად მეფეს ჰყვნეს ხუთი ათასი რჩეულნი მეომარნი მხედარნი ცხენოსანი,

მეფე ერეკლეს მორიგი და საშველათ მოსულ ლაშქრის რიცხვი 23 ათასამდე იყო.

აღა-მაჰმად-ხანს ახლდა კვალად ცხენოსანი რჩეულნი მხედარნი ოცდა ათი ათასი. სულ ოთხმოცდა-ათი ათასი.

ქართველს ჯარს წინამძღოლობდნენ თვითონ

მეფე ერეკლე, ვახტანგ ბატონიშვილი, დავით ბატონიშვილი და ძმა მისი იოანე ბატონიშვილი.

იმერეთის ჯარს წინამძღოლობდა თვით მეფე სოლომონ და ზურაბ წერეთელი.

ალა-მაჰმად-ხანის ბანაკი იყო სოღანლულს, რომელიც ჰშორავს ტფილისით ერთის ეჯით ანუ ერთისა ფარსანგითა, რომელი არს შვიდი ვერსი. ბანაკს გარშემო თხრილები აქვნდა, რომ მეფის მხედრობისაგინ უეცარი თავდასხმა არ შემთხვევოდა.

მეფე ერეკლემ ადრევე სცნა საქმის ვითარება, მტრობა მრავალთა და ამიტომ მთელს ტფილისის მცხოვრებთ აუწყა სოფლად გასვლა, მცხოვრებთ ისმინეს რჩევა მეფისა, დაკეტეს სახლ-კარნი და წავიდნენ დუშეთს, ანანურს, ყიზლარს და მთიულეთს. ქალაქში დარჩნენ ოდენლა მცველნი სახლებისა თითო კაცი თითო უბანსა და თითი დიდს სასახლესა, ქარვასლებსა და ეკლესიებსა.

ქალაქი მთლად დაიცალა.

ტფილისში დარჩა რამდენიმე სამღვდელო პირნი

-5-

და მათ შორის დოსითეოზ ნეკრესელი, მიტროპოლიტი, კაცი დიდად მოყვარე ქვეყნისა, თავდადებული. ანტონ ქათალიკოზის სიკვდილის შემდეგ ამას უნდა მიეღო ქათალიკოზობა, მაგრამ ეს მღვდელ მთავარი გიორგი მეფეს არ უყვარდა და ამიტომ თავის ძმა ანტონს მისცა, რამაც ააღელვა ქართველი სამღვდელოება. თვით ეს მღვდელთ მთავარი იყო მრავალსამეცნიერო წიგნებთა მთარგმნელი, მჭევრმეტყველი, ფილოსოფი და მქადაგებელი.

დღესა შაბათს, 10 სექტემბერს, ბრძოლა უყო მეფე ერეკლემ და ბატონიშვილმა მაჰმად-ხანის ჯარს, კრწანისის ველზედ, აქვე დაესწრნენ სოლომონ იმერთა მეფის სარდალნი და წინამძღოლნი.

მარჯვენა მხარეს იდგა ქართველთა სარდალი

ოთარ ამილახვარი. იოანე მუხრანის ბატონი, მეფის გამოჩენილნი გმირნი, გაბრიელ მაიორი და სხ. მრავალნი.

მარცხენა მხარეს იდგა სარდლად: ქიზიყის მოურავი, სარდალი ზაქარია ანდრონიკაშვილი და მრავალნი გმირნი ქართველთა, გამოჩენილნი სამხედრო ცოდნითა და სწავლით.

ამ დღის ომში ფრიად მხნედ იბრძოლეს ქართველთა, სპარსნი აოტნეს, ქართველნი მოსწყდნენ ათასამდე და სპარსნი ექვსი ათასამდე.

შემდეგი ომი დაიწყო კვირას, 12 სექტემბერს:

ამ ომში კვალად განვიდა მეფე ერეკლე, თან

-6-

ყვნენ ბატონიშვილები და სარდლები. ლაშქარი დაადგინა ხუთ ნაწილად. მარჯვენა მხარეს დაადგინა დავით ბატონიშვილი სეიდაბათის ბაღთან, სადაც შეერთდებიან გზანი სოლოლაკისა და ტაბახმელისა. მეფე ერეკლეს და დავით ბატონიშვილს აქვნდა ოცამდე საშუალი და წვრილნი ცეცხლ-სასროლენი ე. ი. ზარბაზანნი.

მეწინავედ განაწესა მხედრობანი რჩეულნი „რომელთაცა მძღვანად ჰყო: შვილი შვილი მეფის ძე იოანე, მარცხენა მხარეს დააყენა ივანე მუხრანის ბატონი, კვალად ქმნა ორნი სხვანნი გუნდნი: და დაადგინა მხედართ მძღვანად ერთისა ძე თვისი ვახტანგ, ეს იყო ოთარ ამილახვარის ხელმძღვანელობის ქვეშ, სადაც საჭირო იქმნებოდა ლაშქარი ბრძოლის დროს, ამას უნდა მიეშველებინა. ამათაც აქვნდათ იმდენივე ზარბაზანი და მარჯვნივ და მარცხნივ, კერძოდ მეფისა იყვნენ მხედრობანი ქვეითს გარდა ცხენოსანნიცა, კანონიერათ თავთავიანთ ხელმძღვანელთა ქვეშ ყოფილნი.

მეფე ერეკლე ხევის მარჯვენა პირს იდგა და ხევის მარცხენა პირას უმზერდა, საიდგანაც მისწვდებოდა

მტერს ტყვია ზარბაზანი, დაადგინა არტილერია და გმირები. ამ ომში სპარსთაგან ბრძოდნენ მხოლოდ თოთხმეტნი ათასნი და ქართველნი ათი ათასი.

სპარსთ აქვნდათ საკმარისნი ზარბაზანნი და ზამ-ბურაკნი, ამათვე ახლდათ ექვსი ათასი თურქთა მეომ-არნი, რომელნიც სპარსთა ჯარს უკან უდგნენ, ესე-ნი დარაჯობდნენ სპარსთ მხედრებს, რომ ომის

-7-

დროს უკან არ დაეხიათ, თორემ მოკლავდნენ. ყეინის ბრძანება ასეთი იყო. ამათთანვე იდგა თვით მაჰმად-ხანი.

ბრძოლა გაგრძელდა დილას შუალამემდე მეშ-ვიდესა ჟამსა და ბრძოდნენ ცხარედ. ქართველნი შემცირდნენ, მეფემ მიაშველა ვახტანგ ბატონიშვილი მდელდრობით

აქ გაჩნდნენ სამასი არაგველნი, ამათ შორიდამ შესძახეს მეფეს ფიცი: მეფემ გადახედა და ხელები ღმერთს შეაპყრა.

ამ დროს ქართველთაგან რჩეულ იქმნენ ქარ-თველთ გმირები და ქიზიყელნი მეომარნი, არაგველ-ნი, ფშაველნი, ხევსურნი და ამათ იწყეს პირის-პირ ბრძოლა; „სპარსთა ლაშქარი მისდრიკეს.“

კვალად აღირჩიეს ქართველთა და ტფილისელთა გამოჩენილნი მეომარნი. მეომრებმა თავის წინამძღ-ვრად აღირჩიეს კაცი ვინმე მსახიობი, რომელსა სა-ზანდარს უხმობენ. ესე იყო ერთი წარჩინებული მე-საკრავთაგან და მსახიობთაგან მეფისათა, „მუზიკი და კომენდატი, ეს ცნობილ იყო, სახლშიაც როგორც უფროსი მსახიობი. აესე იყო გვარეულობით და სარწმუნოები-თაც ქართველი, რომელსაც სახელს სდებდნენ მაჩაბ-ლად. ესე მიუძღვა გუნდსა ტფილისელთა მტერთა ზედა და ეპყრა ხელთა მისთა ბარგით ე. ი. დაირა და უკრავ-და მას ზედა შაიდანსა ე. ი. ხმასა მას, რომელსაცა ლხინსა შინა დაუკვრენ, ჟამსა შინა უმეტეს სიხარული-

სას, ვინაიდან ხმა ესე განამხიარულებს მსმენელთა“ .

-8-

ქართველთა ჯარი ორ დასად გაიყო, ერთი დასი იერიშით მივიდა მტერზედ, აქ იყო მეფე ერეკლეც. ქართველნი იბრძოდნენ ქვეითად და ცხენოსანთ, მასთან მკვირცხლად „ქართველნი დროშებამდის მიიწივნეს“ მოსტაცეს დროშები. დიდძალი რიცხვი გასწყვიტეს სპარსთა. მეფე თვით იბრძოდა.

ალა-მაჰმად-ხანი დიდად გაჰკვირდა და შეშინდა, ამასთან მივიდნენ ტფილისელი არზუმანაშვილი, ფანოზაშვილი, არარაცკი და ვიღაც ყარაბაღელი სომეხი, კუზიან დარჩიას და ყორღანაშვილის მცნობი და ყეინს მოახსენეს ერეკლე მეფის ჯარის ცოტაობა.

ყეინმა სთქვა:

„სიყრმითგან ჩემით მიდრე აქამომდე დამიყოფიეს ბრძოლასა შინა და არსად მიხილავს წინააღმდეგნი, ვითარ

ესე კაცნი ჩემდა მიმართ ჰყოფენ ბრძოლას“. ამის შემდეგ მან მოუწოდა 40 ათას დასვენებულ ქვეითა ჯარს მაზანდარელთა და ქურთებთა, რომელნი იდგნენ და ჟამს უცდიდნენ. ესენი ფარვით იდგნენ ქართველთა თანა. სპარსნი შეერთდნენ ერთად და მოსვენებულნი სპარს-ქურთნი ეკვეთნენ დამაშვრალთ ქართველთა. ქართველთ იწყეს სისხლით წვეთამდე ბრძოლა, ამ წუთაში გაწყდნენ მთლათ მეფის გლეხთა გმირები: პაატა, გელა და გიორგი.

მთლათ გაწყდნენ 300 არაგველნიც.

გაწყდნენ ათასამდე იმერნი, რომელთა მხნეობაც

-9-

გახდა მის საფუძველთ რომ ალა-მაჰმად-ხანიცკი გაჰკვირდა.

ქართველნი ბრძოდნენ რაც ძალ ედვათ, რაოდენ და ვიდრემდის ბუნება კაცისა თავს იღებდა და ძალ ედვა ბრძოლად. და რა ჟამს არღა ძალ იღებოდეს უმეტეს მისა შრომა: მაშინ გასწირნეს თავნი თვისნი და შესწირეს მსხვერპლად საყვარელსა მამულსა თვისსა, და წინაშე მეფისა თვისისა სახელოვნად დასთხივნეს სისხლი თვისი.

მეფე ერეკლემ იხილა სიძნელე ბრძოლისა და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა ამაგრებდა მხედრობას. საღამო გარდიწურა, მეფეს არა ნებდა ომის შეჩერება, მაგრამ სარდალთ აღარ მისცეს ნება, საქმე წახდებო, წახდენა შეჩერებით ავიცდინოთო. ომი შეაჩერეს. ომის შემდეგ მეფეს მოახსენეს მის ერთგულთა და მახლობელთა შემდეგი.

„უწყის ყოველმან სკიპთორისა თქვენისა ქვეშე მყოფმან სიმხნე და გულოვნება თქვენი და რომელ არა ჰრიდებთ თავსა თქვენსა სიკვდილად ერისათვის შენისა და მსხვერპლ ექმნა მამულსა საყვარელსა, მაგრამ თუ სადმე გეწიოს ძვირი ანუ ბოროტი რამე, უმეტეს განლაღნენ მტერი და უყოფენ ძვირსა ქვეყანასა ჩვენსა“. თუმც მეფეს ავედრებდნენ ომიდგან გასვლას, თავის გადარჩენას, თორემ შენ რომ მოგკლან უფრო აირევა საქმეო, „გარნა მეფე კვალად იმყოფებოდა მუნვე“.

გათენდა მესამე დღე და დაიწყეს ბრძოლა.

-10-

დიდის სიმხნით იომა თვით მეფემ, ამის გვერდს იყვნენ სამი ათასი ცხენოსანი ქართველნი და სასტიკად ებრძოდნენ, დღე მიიწურა, ვახტანგ ბატონიშვილმა, იოანემ და დავითმა მტერი განფანტეს, მეფე დასჭრეს, მეფის ძენი და სარდალნი გაბასრულ იქმნენ სისხლსა შინა“. მაშინ მოუახლოვდნენ სპარსნი სადა იგი იყოფოდა მეფე, მოუხდეს აღმატებულითა ძლიერებითა და კნინლა მოჰკვლიდეს, ანუ შეიპყრობდეს, უკეთუ

შვილის-შვილი ამა მეფისა, მეფის ძე იონე არა იყომცა მუნ რომელიცა ყოვლითურთ აღმატებულითა და საკვირველებითა გულოვნებითა და სიმხნითა, რაოდენითა მე მახლობლითა მით, რომელნიცა იყვნენ მას ჟამსა შინა მეფისა თანა მეზრძოლნი, ეკვეთა მეფის ძე იონე მახლობლად პაპისა მისისა მოსრულთა სპარსთა და უკუნ აქცივნა და განარინნა ხელთაგან მათთა მეფე.

აღა-მაჰმად-ხანმა ნახა მეფის გადარჩენა და ჯარი მიუსია, ამ დროს ტფილისის ციხიდგან მკვირცხლად იწყეს ზარბაზნის სროლა. უმეტეს აღალუამან სომეხმან. ქართველთ რჩეული მეომრები გაწყდნენ თითქმის. საღამომ მოატანა და ომი შეჩერდა. ქართველთა ერთგულთ მეფეს ურჩიეს თავის გადარჩენა, თორემ აღა-მაჰმად-ხანს უმეტეს თქვენი მოკვლა ჰსურს და მაშინ უფრო ცუდი იქნება ჩვენი საქმეო.

მოხუცი მეფე თუმც შესწუხდა ამაზედ, მაგრამ მაინც განეშორა ტფილისს, გავიდა მწუხარებით ჰავლაბრის ხიდზე და მთიულეთისკენ წავიდა. თან გაჰყვა სოლომონ მსაჯული. მეომრებმა მეფეს

-11-

არწმუნეს: ხვალ გამირული ომი მოხდებაო და აქ გადასწყდება ქართველთა შვილების გამირობის დღეო. მეფე დააიბედეს, რომ ოღონდ შენ წადი, შენ არა დაგიშავდეს-რა და ჩვენ ვიციით ბრძოლის საქმეო.

ამ ომის დროს დიდად მხნეობდა ქაიხოსრო კენკია ავალიშვილი, რევაზ ანდრონიკაშვილი და მრავალნი სხვანი.

გათენდა დილა და დაიწყეს ომი. ქართველნი იბრძოდნენ დიდის გამირობით, დიდის სისხლის ღვრით, მაგრამ საქმე გასჭირდა: დიდი ძალი ვაჟკაცობა გასწყდა ამ დღეს, აღარავინ დაშთა თითქმის და უმეტეს ახლად მიშველებულნი ქართველთა მხედარნი. ბევრი ქართველი იქმნა ნაჭერ ნაჭერ დაკუწული.

ამ ბრძოლაში დაკუწეს ნაჭერ-ნაჭერ თავადი

იოანე აბაშიძე, ძე ნიკოლოზ მდივანბეგისა, ახლო ნათესავი მეფე ერეკლესი.

დაკუწეს თავადი გიორგი გურამიშვილი, იგივე ქუმელად სახელდებული. ესე იყო ერთ უპირველეს მოხელეთაგანი არტილერიისა და მეცნიერიც არტილერიისა ხელოვნებისა.

კვალად დაკუწულ იქმნა გაბრიელ მაიორი, აზნაურიშვილი, არტილერიისა უფროსი, კაცი ფრიად მხნე და განსწავლული. ამ გაბრიელ მაიორმა საქართველოში გამართა მეფე ერეკლეს დროს წარმოდგენები, ამ წარმოდგენების ბილეთებმაცკი მოაღწიეს ჩვენ ღრომდე, ბილეთზე დაბეჭდილია და ასოებით ამოწყობილია: „შაური ორი გაბრიელ მაიორი“ ე. ი.

-12-

ბილეთი ორი შაური. ცხადი საქმეა რომ გაბრიელ მაიორი რუსეთში ან ევროპაში ნამყოფი ნასწავლი იქნებოდა.

ესენი იყვნენ ბრძოლასა შინა ფრიად გამოცდილნი, ესენი ამოქმედებდნენ მხნეთა და გულოვან მეომართა გლეხთა და შეამრწუნესცა სპარსნი და მრავალნი სპარსნი გასწყვიტეს ზარბაზნითა მიერ და ფრიადისა ღვაწლითა ვისღა ძალ ედვათ, მათ ბრძოდეს. ხოლო უკანასკნელ ყოველნი მოზარბაზნენი თვისითა მოსწყდეს ერთობლივ, ზარბაზანთა თვისთა თანა, კვალად მოსწყდეს სხვანიცა ჩინებულთაგანიცა. კაცნი მხნენი და სხვანი მებრძოლნი ეგოდენი მოსწყდეს ქართველთა, რომ ას ორმოცდა-ათი კაცი-ღა დარჩა ერეკლე მეფის დასში და ესენიც მეფის გზას გაუდგნენ, მეფის დასაფარავად, დავით ბატონიშვილის მხრის ჯარი-კი მაინც ბრძოდა უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე, ბრძოდა საღამოს ჟამამდე; ესენიც დაიკოდეს. ვინც დარჩა, იმათთან ერთათ დავითიც განვიდა ტფილისით დასაფარავად. ტფილისი სპარსთა აიღეს აღა-მაჰმად-ხანი ტფილისში

შემოვიდა, წინ განჯის ხანი მოუძლოდა ჯავათ-ხანი, ზიადოღლად ხმობილი და ორი სომხის მელიქი. ამათ მეფე ერეკლეს სასტიკად უღალატეს, რადგანაც მათ ჯავრი ჰქონდათ მეფე ერეკლესი მის გამო, რომ მეფეს განჯა და ერევანი ემორჩილებოდა და წელიწადში რვა ათას თუმანს ხარკს იხდიდა. ერეკლე მეფეს სომხების განთავისუფლება იაფათ არ დაუჯდა,

-13-

განჯის და ერევნის ხანს ჯავათს 32 ათასი ქართველი შეაკლა და რვა ათასი ურემი მიამხვრია თავის ხარკამბეჩით.

ტფილისი მთლათ ცარიელი დახვდა. ყეინი გაჰკვირდა ამაზედ, მაგრამ არც ისე დაბრკოლდა, რადგანაც ქართველთ ტყვენი მრავალი ჰყვანდა. ალა-მაჰმად-ხანმა გასცა ბრძანება ჯარში და ტფილისის სახლები დაადარცვინა, მერე თვით ნახა მეფე ერეკლეს სახლი და მთლათ გადარცვა, შემდეგ ამისა ნახა ქართველთ სამართველოები და თოფხანები და ყველა ესენი ააკლებინა, მდივან-ხანა გადააწვევინა მრავალ ალაგას. ამას ყარაბაღელი მტრები უჩვენებდნენ ქართველთა საქმეების სასახლებსა და ვითარებასა. მერე ნახა მეფის აზანო. მერე შევიდა სიონში და დაახოცინა იქ მრავალნი ქართველნი და დოსითეოს ნეკრესელი ხმლითა და ჯვრით ხელში ჰვლავართან მტკვარში გადააგდეს. ასე აღსრულდა იმ ჩინებულ მწიგნობარ მღვთის მეტყველ პატრიოტ მღვდელ მთავრის სიცოცხლე, რომელმაც თავის გონება დაღალა ქართულ ენაზე სამეცნიერო წიგნების თარგმნაზე და რომელმაც განაბრწყინა კახეთში სამრევლო სკოლები, მოსპო მკითხაობა თავის სამწყოსში, და განანათლა თელავის სემენარია, იყო დიდი საყვარელი ანტონ დიდისა.

სპარსთაგან სულ ოც და ცამეტი ათასი მეომარი გაწყდა. ქალაქის აოხრების შემდეგ ყეინმა თანწაიდო ქართველთა არტილერიის მაშინები სხვა-და

კაცნი, ზარბაზნის მკეთებელნი, მსროლელნი, ყველა ესენი სპარსეთში წაიყვანა, იქ გააკეთებინა არტილერიის სახლი, იგი კაცები დაადგინა გამგედ, გაათათრა, საცხოვრებელი მიუჩინა და თავის საქმეები განაქრო ელა. ჩვენ აქ ბევრ რამეს არ შევხებით, ნამეტურ მასზედ თუ ალა-მაჰმად-ხანი ტფილისიდგან მცხეთისკენ როგორ გაემართა და მიმოვლო, იქაური სოფლები და როგორ ალაობრა.

ომის გათავების შემდეგ მეფემ ერს ტფილისად მოუწოდა. მოქალაქენი მოვიდნენ, ქალაქმა მოშენება იწყო. სამეფო ბრძანებით საქართველოს სხვა-და-სხვა კუთხეებიდამ ტფილისში დღეში რვა-ასი ურემი შემოდიოდა და ამათ შემოჰქონდათ სურსათი, სხვა-და-სხვა ნაირი საქონელი, იარაღი და მეფის ბრძანებით ურიგებდნენ უფასოდ ქალაქის მცხოვრებთ. ამ საქმეების გამო მეფესა და სოლომონ მსაჯულს უსიამოვნებაც მოუხდათ, ამათის უსიამოვნების ჩამოგდების მიზეზი სულ ქალაქის ხალხი გახდა. პ. იოსელიანის სიტყვით, ერშიაძინს მეფემ სესხად 800 თუმანი გამოსთხოვა და ეს ფული თბილისის ხალხს დაურიგა. მეფემ მთელის თავისის სახლეულობის ოქრო-ვერცხლის ფული მოაჭრევინა და ვაჭრებს დაურიგა.

მართალია, თუ არა იმერლების ღალატი ალა მაჰმად-ხანის შემოსევის დროს?

რაც ერთის თაობისაგან ჭეშმარიტებით არის ცნობილი, ხშირად ის შემდეგის თაობისათვის საეჭვოდ ხდება, რადგანაც ისტორიაში ყველაფერი ნელ-ნელ ნათლად ირკვევა.

დრეპერი.

აღმოსავლეთ საქართველოს ქართველებში გავრცელებულია შემდეგი ხმები:

იმერლებმა მეფე ერეკლეს ალამაჰმად-ხანის ომში უღალატესო, მიშველების მაგიერ ტფილისს ქალაქს დაეცნენ და გაძარცვეს, ხალხი დაიტაცეს და ტყვეთ წაიყვანესო. ეს არ იკმარეს მათაო, გზად მიმავლებმა ქართლის სოფლებს დაუწყეს ძარცვა და რბევაო. ბევრი ტყვეც დაიტაცეს, ახალციხეში გადარეკეს და ოსმალებზედ დაყიდეს, დაყიდულში აღებულ ფულის ნახევარი თვით დაიტოვეს და ნახევარი მეფეს მიართვესო.

ბოროტი ჭირები მოგვითხრობენ, რომ ვითომც მეფე სოლომონმა ეს ფული მონასტერსა და ბერებს შესწირა. ამ ცრუ ღალატის შესახებ ბევრს კიდევ

-16-

სხვა რამეებს ლაპარაკობენ ხოლმე, მაგრამ ჩვენ ეს ვიკმაროთ. იმას-კი ვიტყვით, რომ ამ ცრუ და მშრალად მოგონილ ღალატის შესახებ ადრე მხოლოდ ჩვენი ზოგიერთი ძველი უვიცი კაცები ლაპარაკობდნენ, რომელნიც ისტორიულს ცნობებს უმართებულოდ რევდნენ ხოლმე. მათ შემდეგ განვლო დრო და ჟამმან, დრო შეიცვალა, სწავლა-მეცნიერება გამეფდა, ისტორიულმა მწერლობამ საკმარისად წინ წასდგა

ფეხი, და ამ ისტორიულის მწერლობის ასპარეზზედ თამამად გამოვიდნენ ზოგიერთნი ისეთნი გვამნი, რომელთაც თამამად იწყეს საუბარი დმტკიცება მასზედ რომ იმერლებმა არამც თუ მარტო მეფე ერეკლეს უღალატეს, არამედ მათ დაღუპეს საქართველო და ყველაფერი ფერფლად აქციესო; ამ საქმის ხსოვნა საყოველთაოდ დაშთება ქართველთა შორის საგმობლათაო; ვითომც ქართლელი პატარა ბავშვები იმერელ ბავშვებს დღესაც-კი აყვედრიან ზემოხსენებულს ღალატს და ერთმანეთიც სძულთ. ესევე აზრი დღეს მრავალთაგან იქმნა მოგონებული და იმერეთის ერი სასტიკად გაკიცხული. ორთაჟალაში ზოგიერთ სუფრაზედ იმერთა ჯარის საგმობელიც-კი დალიეს. თვით იმერთაც-კი შეეზიზღათ იმ დროის იმერთა ჯარი. სწორედ ბ-ნ ივ. მეუნარგიას თანახმად მოიხსენეს ამ დღეებში სომხურ გაზეთ „არმაგანქშიაც„. სომხურის წერილის დამწერი სწერს, რომ 10 სექტემბერს დარეჯან დედოფალი გაიქცა, 11 სექტემბერს მეფე ერეკ-

-17-

ლე გაიქცა, 12 სექტ. იმერლებმა ავაზაკობა იწყეს და მთელი ტფილისი აიკლეს და გაძარცვესო.

ასეთის ცნობებისა და ხმების გავრცელება თუ მართალი არ არის, გარდა იმისა, რომ სამწუხაროა, დასაგმობი და საძრახისიც არის. რადგანაც იმ განწირულების დროს ძმისაგან ძმის ღალატი განუკითხავად და შეუნდობლად დაშთება, მას გასამართლებელი საბუთები არა ექმნება-რა, რაც გინდ გასამართლებელის პირობებით იყოს იგი ღალატი გარემოცული.

იმერის ანუ იმერეთის ხმარება ჩვენში შემოვიდა X საუკუნის შემდეგ.

ჩვენის ისტორიით ვიცით და მართალიც არის, რომ ჩვენ იმერ-ამერნი ერთმანეთში ხშირად ვჩხუბობდით ხოლმე, ხშირად მთა მთას ებრძოდა, ბარი ბარს, თავადი თავადს: მაგრამ იმავე ჩხუბის დროს ჩვენ მაინც

ერთნი ვიყავით. ჩვენ ყველას ერთი გაჭირვება გვადგა კარსა და როცა გარეშე მტერი მოგვესეოდა, მაშინ ჩვენ ყველა ჩვენს კერძო პიროვნულ ანგარიშებისაგან გამოწვეულს ბრძოლას ვივიწყებდით და მტერს შეერთებულის ძალით ვუხვდებოდით წინ საბრძოლველად. ასეთი ერთობის საჭიროება ქართველთა XVIII საუკ. უფრო იგრძნეს, ნამეტურ მას შემდეგ, როცა იმერეთის წარჩინებულნი პირნი ერეკლეს იმერ-ამ-ერთის დავკაშირება სსთხოვდნენ, როცა ამ საქმისათვის მქუხარად ღალადებდა ბრძენი და უბრძნესი ყმობადის კარგად მგრძნობელი და ერთგული სოლომონ მსაჯუ-ლი, ათანასე ბერი, ჭაბუა ორბელიანი, პატრი ნიკო-

-18-

ლა, ანტონ კათალიკოსი, ზაქარია მოურავი, სარიდან ჩოლაყაშვილი, იოსებ ბარათაშვილი, იმერთა დესპან-თაგანნი ქუთათელი, გენათელი, აბაშიძე და სხ. დაუ-ცხრომლად იღვწოდნენ და იმერთა აზრს აკურთხებ-დნენ და აქებდნენ.

იმერთა ერთობის ნატვრა მთელს ქართლსა და კახეთში მოიფინა, მთელი ქართლი აქებდა იმერთა ერის განზარახვას და ნამეტურ დეკუტატთა შორის გენათელის და ქუთათელის ღწვას. ყველა ქართველი მიხვდა ცხადად, რომ უკანასკნელ საუკუნეში მათვის ისე აღარაფერი იყო საჭირო, ერთობა.

მართალია, იმერეთის ერის დიდებული წადილი ვერ აღსრულდა და ქართლი და იმერეთი ერთმანეთს ვერ დაუკავშირდა, მაგრამ ჩვენ ისიც კარგად ვიცით, რომ ამ დიდებულის წადილის ხსოვნა და პატივის-ცემა-კი ქართლისა და იმერეთის ერში თვით ამ საუკუნის პირველ წლებამდისაც არ მოსპობილა. თვით გიორგი მეფესაც კი ავედრებდნენ ქართლ-იმერელნი გარე ერთობის მაგიერ შინაურს ერ-თობას, მაგრამ ეს ვერ მოხდა... იმერთა და ქართ-ლელთა დიდს სიყვარულს ცხადად ამტკიცებენ ერეკლე

მეფეს და სოლომონ მეფის შუა წერილების მიწერ-
მოწერა, ასევე ქართლისა და იმერეთის ბატონიშვილე-
ბის წერილები. ვინც ამ წერილებს წაიკითხავს და
გაიცნობს, ის ცხადად დარწმუნდება მასზედ, რომ
ქართლელთა და იმერელთა შორის იმ წლებში ნამე-
ტურ 1795 წელს ისეთი რამ მტერობა არაფერი

-19-

უნდა ყოფილიყოს, რასაც ზოგიერთნი ბრძანებენ.

ქართველთა და იმერთა დიდებულთა პირთა
დიდებულ რჩევის შემდეგ არ გადის დიდი ხანი, რომ
მეფე ერეკლეს კარს ადგეგა მტერო. მეფე ერეკლე
თავდარიგს ეძლევა. აქეთ-იქით გზავნის კაცებს და
შველა სთხოვს, ჯარის შეკრებას, მოშველებას. ასე-
ვე სთხოვა რუსეთს და იმერეთს.

რუსეთიდან დაჰპირდნენ შველას, გამოუგზავნე
2000 კაცი, თან გამოაყოლეს პოლკოვნიკი სერიაკევი.
მაგრამ ამათ გზაში დაიგვიანეს.

იმერეთიდან ვითომც დაჰპირდნენ 10,000 კაცს,
წერილით ასე აცნობეს მეფე ერეკლეს, მაგრამ ამის
მაგიერ მოვიდა მხოლოდ 3000 იმერთა ლაშქარი.
სწერს დუბროვინი.

იმერთა მეფემ მეფე ერეკლეს გაჭირება იმერეთში
სახალხოთ განაცხადა, ერს აცნობა ქრისტიან ქართ-
ლელთ თხოვნა. ამიტომ იმერთაგან შეკრებილ იქმ-
ნენ მეტად რჩეულნი ვაჟკაცნი 3000, ესენი ორ
დასათ გაიყვნენ, 1500 კაცი ერთის გზით წა-
მოვიდა და მეორე სხვა გზით, ეს ორივე ლაშქარი
ტფილისში ერთად შემოვიდა. იმერეთის ჯარს წინა-
მძღოლათ თვით მეფე სოლომონი გამოჰყვა და თან
ზურაბ წერეთელი ახლდა.

იმერთა ჯარის მოსვლის ამბები ქართლელთ მალე
სცნეს და სიხარულით აღივსნენ; მეფე ერეკლე აღტა-
ცებული შეიქმნა, იმედი მიეცა, რომ მტერს დავა-
მარცხებთო, იმერთა შემოსვლის დღეს მეფე ქალაქ

გარეთ გაბრძანდა, თან ქართულეთა დიდებულნი გაჰყ-

-20-

ვნენ და მღვდელ-მთავარნი. იმერლებს სიხარულით შეხედს, აგრეთვე იმერთა. მღვდელ მთავარმა აკურთხა მათი ერთობა. შემოსვლის შემდეგ მეფე ერეკლემ ჯარს მასპინძლობა გაუწია, დიდი ლხინი გამართა, ჩუღურეთის ხევის ზევით, მთაზედ. სიხარულის სამახსოვროთ ზარბაზნებიც ისროლეს. ქართველებთან იმერლების ესეთი მიღება, სალამი და სიყვარული გახდა დიდის ერთობის ფუძეთ. პურის მირთმევის დროს ერთმანეთს ფიცი მისცეს. ასევე შეჰფიცეს ერთმანეთს ერეკლე მეფემ და სოლომონმა.

მღვდელ-მთავარმა ანტონიმ აკურთხა ორივე ჯარის ერთი აზრი. მაშინ გაიხსენა მეფე ერეკლემ შემდეგი:

– როცა იმერთა დიდებულნი ქართლ-კახეთის დაკავშირებას ითხოვდნენ იმერთანა, მაშინ მე მოვახსენე, რომ დაკავშირება ჩვენი დიად ძნელი საქმეა, მე ირანის ხელ-ქვეითი ვარ და თქვენ ოსმანის, ირანი მე მმტრობს და ეს საქმე რომ მოხდეს, მაშინ ოსმალიც ამემტერება. ამიტომ ვთხოვ მოცდას.

საქართველო მრავალ გზის იყო ერთ გვირგვინოსანის მეფის გამგეობის ქვეშ. იმ დროის ქართველნი დიდად ძლიერნიც იყვნენ, მაგრამ რა-კი მათში დაქვეითებული იყო ერთობის სიყვარულის ძალა, ამიტომ იგინი ვრდომას მიეცნენ და უკანასკნელ გულმოსაკლავათ დანაწილდნენ, ეს მაფიქრებდა მე და მადარდებდა.

მე ასე ვსთქვი, – რომ დეე იმერეთის ბატონი

-21-

დარჩეს ბატონათ, მე იმას არ წავედავები, არც მისი ტახტი და გვირგვინი მინდა, მხოლოდ ერთმანეთის სიყვარული

გვქონდეს დ ერთმანეთის მტრებს ერთობით შევებრძოლოთ. მე ახლა უკვე ვხედავ ამას, რომ იმერთა პატიოსანთ გვამთა ღვთიური ფიცი საქართველოსა მტკიცეთ შეუნახავთ და აი ამ გაჭივრების დროს ჩემთან მოსულან დასახმარებლად. აი ბატონებო და ძმებო, ამაში გამოიხატება ერთობა და სიყვარული, ჩვენი ქართველობა და ერთსულობა, ერთი მეგვარტომობა და საქართველოსთვის ერთობრივ ზრუნვა და არა სხვაფერ მოხელეობითი გამგეობის ქვეშ შესვლას, და დამონებაში სადაც ხშირად შფოთი, განხეთქილება და ხელ-ახალი დარღვევა და დანაწილება ხდება.

ქართლელთ და იმერელთ ესეთი ერთობის პირობა შეჰკრეს თვით იმ დროს, როცა იმერთა დეპუტატნი ტფილისში მობრძანდნენ. ამ ერთობის პირს პ. იოსელიანიც გამოხატავს „გიორგი მეფის ცხოვრებაში“, ქართველნი და იმერელნი ისეთის სიხარულით აღივსნენ თურმე, მეფე ერეკლეს აზრი მათ ისე მოეწონათ, რომ ტფილისის ქალაქის ქუჩებზედ ყველგან მხიარულება მოხდა. შორს გამჭვრეტი და უბრძნესი სოლომონ ლეონიძე აღტაცებული დაშთა, სიხარული აღემატა.

მეჯლისი გათავდა. იმერთა ჯარმა მოისვენა. გათენდა დილა. ჯარი ადგა, საუბედუროდ მათში მრავალნი ავადმყოფნი აღმოჩნდნენ, ზოგიც მეტად

მოღალე- მოქანცვისაგან დასუსტებულიყო, ავადმყოფები ჯარიდგან გაარჩიეს და აბანოების მახლობლად დააბინავეს და ექიმი და წამლები მიაშველეს. მალე ომის დასაწყის დღეც მოვიდა. იმერეთის ჯარი ორ ნაწილად გაიყო. 1500 კაცი ორთაჭალის ბაღებით სოღანლულისკენ გაემგზავრა, სოღანლულის მთის იქით უნდა დამდგარიყვნენ, რადგანაც სპარსთა ჯარის ერთი ნაწილი თელეთსა და შავნაბადას შუა მდგარა.

მეორე ნაწილი იმრეთა ჯარისა დარჩა'მეფე ერეკლეს მახლობლად და ესენი დადგნენ კრწანისის მინდვრის ახლო.

სამხედრო საქმეთა მცოდნე გვამთაგან იმერთათვის ზურაბ წერეთელი კრწანისის იმერთა ჯარისთვის იქმნა განწესებული და სოლომონ მეფე სოღანლულში მდგომარე ჯარისთვის. ზურაბმა ომის დაწყების დროს ავადმყოფობა მოიგონა ასე:

– ნისლმა და წვიმიანმა დღეებმა მაწყინეს, მუცელკეთილი მაქვს. ომს ვერ შევძლებ დღეს!

იმან არც შემდეგ იომა. ზურაბის უარი იმერთა მეფესა ძლიერ ეწყინა, მაგრამ რას ეტყოდნენ. ავადა ვარო, თან ამრეზილიც იყო.

ომი ხუთს დღეს განეგრძო. ამ ომში იმერთაგან გაწყდა 1500 კაცი. 40 აზნაური, 10-ამდე თავადნი და დანარჩენი გამოჩენილი გლეხთა გმირ-ვაჟკაცები იმერთა. მეხუთე დღეს, ესე იგი 14 სექტემბერს ომი აღარ იქნებოდა, ტფილისს სპარსნი აიღებდნენ. ეს ცხადი საქმე იყო, რადგანაც ქართველთა მხედრობა

-23-

გაწყდა და ვინც დაშთა, მათაც ლტოლვა იწყეს. დავით ბატონიშვილმაც წავკისის გზით ლტოლვა იწყო და ზარბაზნების დაფლვა მიწაში. ომის საქმე მიილულა ტფილისს დაპყრობა მოუახლოვდა.

უკანასკნელ ომის დღის დილას იმერთა ჯარმა თათბირი ჰყო და არჩიეს თავის გადარჩენა. იმერთა ჯარი დილითვე მიეცა გასვლის თავდარიგს და ესენი მზის ამოსვლის შემდეგ განვიდნენ კიდევაც; მალე შევიდნენ ტფილისში, მივიდნენ თავიანთ ავადმყოფ ჯართან და მათში ვეღარც ერთი ცოცხალი ვეღარ ნახეს, ყველა დახოცილები ეყარნენ. შესწუხდნენ დიდად. მაგრამ რას იზამდნენ. ერთმა სთქვა:

– ტფილისს დღეს სპარსნი აიღებენ და მიცვალებულნიც მათ ფეხქვეშ გაისრისებიან, მოდით და

ეს მკვდრები ამ ხიდიდგან წყალში ჩავყაროთ და მით განგარინოთ მტრის ფეხ-ქვეშ წვალეზას.

ეს აზრი მოიწონეს მრავალთა და უცხად იწყეს დაბახანის ხიდიდგან იმერთა ვაჟკაცთა გვამების გადაყრა. დაბახანის ღელე მაშინ დიდი ყოფილა და იგი თურმე საჩქაროდ ეზიდებოდა ამ მიცვალებულთა გვამებს და მტკვრის ზვირთებს აძლევდა.

ბევრი ჩინებული გმირი ვაჟკაცი გაწყდა იმერთა-ამ ომში, ბევრმა დასდევს მამულისათვის თავი, ბევრმა შესწირა თვისი ტკბილი დღენი გარეშე მოსეულს მტრებს, ბევრნი იმერთაგანნი იქმნენ ამ ომში ნაჭერ-ნაჭერ დაჭრილი და დაკუწულნი. სახუმარო საქმე

-24-

არ არის 1500 კაზე მეტის რჩეულის გმირების დაღუპვა ბრძოლის ველზე.

დღეს-კი ყველა ასეთ თავდადებულ გმირებთა ღვაწლს პატივისცემის მაგიერ აღმოსავლეთ ქართველებში რაღაც უჯგერო ხმებია გავრცელებული; თავდადებულ გმირებს ღალატს სწამებენ, ქვეყნის გაცემას და თითქმის საქართველოს დაღუპვასაც-კი, ამას ლაპარაკობენ ყველანი, არა მცოდნენი და მცოდნენიც. ზოგიერთმა განათლებულმა ვაჟბატონებმა ჩვენებურ გაზეთების ფურცლებზედაც გაითარემეს და იწყეს ამეების მტკიცება.

იმერთა თავდადებულ გმირთა შესახებ ცრუ ცნობები და ხმები გავრცელებულია ისეთ მებისტორიე და მელექებისაგან, რომელთათვისაც არც რამ სიმართლე იყო საჭირო, არც ისტორიული ჭეშმარიტება, არც ისტორიის პატივისცემა არც ლოლიკა, არც საქმის მკაცრად კრიტიკულად განხილვა-განჯა. ესენი გაიძახოდნენ:

– იმერელებმა მეფე ერეკლეს უღალატეს, ქართველები დაღუპეს, ქალაქი აიკლეს, სპარსთა იმდენი ვერ ავნეს ტფილისს, რაც იმრლებმა. იმერლებმა

ტფილისი 12 სექტიბერს აიღეს და სპარსელებმა 14 სექტემბერს. სწორედ ასევე მოიხსენა ამ დღეებში სომხის მწერალმა ერიცოვმა სომხურ გაზეთ „არმაგენ-ქში“ და იმერლების საქციელს ავაზაკობა უწოდა.

ამისათვის საჭიროა საქმის დაკვირვება, ისტორიულის ცნობების გარკვევა და ისე საუბარი და

-25-

გმოზა იმერთა მეომარ გმირებისა, რომელთაც ქართლ-კახეთის ჯართან ერთად დიდის გმირობით შეეწირნენ თავიანთს სამშობლოს. 1500 კაცის მოგონებაც კმარა იმერეთის სადიდებლად და პატივისაცემლად. ამ 1500 კაცში ბევრი შესანიშნავი ვაჟკაცი ყოფილა იმერთა. უკანასკნელ თურმე ომში იმერეთის ჯარი ქართლის ჯართან არეული იბრძოდა; ესენი მხოლოდ ბრძოლის შემდეგ შეიკრიბებოდნენ ერთად. კრწანისის ველზედ მყოფი იმერთა ჯარი მთლად გაწყდა. დარჩნენ მხოლოდ სოღანლუღის ველზედ მეომარნი, რომელნიც მალე მოტრიალდნენ კრწანისისაკენ, რადგანაც მტრის ძალამ აქეთ მოაშურა.

იმერეთის გმირების და ლაშქრის წინააღმდეგი ცნობების გავრცელება აი ვის ეკუთვნის:

ერევნელ მეხაშე და მოზდოკელ ხაზაზ არტემ არარაცკის,

რომლის ნაწერების მნიშვნელობა ამ ბოლო წლებში თვით სომხებმაც-კი დაარღვიეს ბეჭვდით დაუარ-ჰყვეს.

ვიღაც თანამედროვე მეისტორიე ვოსკერჩიანს, რომლის ცნობებით ბ. მეუნარგიამაც იხელმძღვანელა უკეთესს-კი იზამდა ბ-ნი იოან მეუნარგია, მარტო ის კი არ ეთქვა რომ იმერეთის ჯარის ღალატი საშვილი-შვილო მოსაგონრად დაშთებაო, არამედ აღენუსხა თუ ამ ჯარმა რა და რა საქმეები ჩაიდინა ცუდი.

მელექსე სტეთან ფერშანგს, რომელიც გააბრიყვა და შეშალა კუზიანმა დარჩიამ.

ვიღაც ბებუთაშვილი, რომელიც ლექსებს სწყ

რდა და ამან იმერლების ღალატი ლექსად ასწერა.

-26-

ხოლო ეს ღალატი თავის თვალით-კი ვერ ნახა,
თვით უფრო მეტი უღალატა მეფეს, ეს ერეკლე მეფემ
კარგად შეუტყო და ტფილისის ნაცვლობაც ჩამო-
ართვა.

იოსებ არღუთინსკის, რომლისთვისაც ისტო-
რიული ცნობები მტრობიდამ, ქიშპობიდამ და საჯიბ-
რო ზღაპრებიდამ იბადებოდა, რომელმაც ქართველებს
საკმარისი სამსახური და მტრობა გაუწია.

გუდოვიჩს, რომელსაც ხაბაზის არარაცკის,
იოსებ არღუთინსკის და ასეთ პირების მომხრეებთაგან
მოხსენდა ცრუ ცნობები.

ბუტკოვს, რომელმაც არარაცკის ნაწერებიდგან
გადილო და თავის თვალით-კი არა ნახა-რა.

დუბროვუნს, რომლის ცნობებიც მტკნარს
სიცრუეს წარმოადგენს და თან მეტად საოცარს და
გასაკვირველსაც, რომ ამ პირმა ისე უშვერად როგორ
მოიხსენა იმერლების ხსენება თავის თხზულებაში,
მაგრამ რას ვიზამთ დუბროვინმაც V არარაცკის, არ-
ღუთინსკის და ასეთ პირების ნაწერებიდგან ისარ-
გებლა.

დუბროვინი ამტკიცებს, რომ ვითომც იმერ-
ლებმა ერეკლე მეფეს 10, 000 ჯარის კაცს დაჰპირ-
დნენ და ამის ნაცვლად მხოლოდ 3000 კი გამო-
უგზავნეს. ასე მოატყუილეს იმერლებმა ქართველებიო.
არ უწყი დუბროვინს რომელმა ქართველმა მდივანმა
უამბო ეს?

იმერლების მოსვლა ტფილისში ისეთივე მოსე-

-27-

ვა და თავ-დასხმა იყო ქართველებისათვის, როგო-
რიც ალა-მაჰმად-ხანისაო, ბრძანებს დუბროვინი. ჩვენ

არ ვუწყით, საიდამ, რითი და როგორ, რატომ არასა-
ბუთებს ამას. სწორედ ასევე აღიარა პატივცემულმა
აღ. ერიკოვმა „არმაგანქში“. ეს სწერს, რომ ტფილისის
იმდენი სპარსელებმა არ ავნეს, რამდენიც იმერლებ-
მაო. ამათ დააქციეს ქალაქი, დაანაცრეს სახლები
და აიკლესო. ნეტამც მთლად დაეწვათ და სპარსე-
ლებისათვის არაფერი ძალა დაეტოვებინათ მაშინ
სპარსნი ტფილისიდან ქართლისაკენ ფეხსაც ვერ გა-
სდგამდნენ, რადგანაც მათ სურსათი არ ექნებოდათ,
მაგრამ ეს ასე ვერ მოხდა. იმერლებმა ტფილისი მთლად
ვერ აიკლეს, ამათ ბევრი რამ ღარჩათ, ეს ხელთ
იგდეს სპარსელებმა, ამათ მოიცვეს ძალა, მერე
ტფილისიდან ქართლს შეესივნენ და მუსრვა და
ტყვევნა დაუწყეს.

იმერლებმა ტფილისი აიკლესო, 10,000 კაცამ-
დის მოიტაცეს და ოსმალში დაყიდესო. მე არ მჯე-
რა, რომ 1,500 კაცს იმერლებს 10,000 კაცამდე
მოეტაცნოთ, ქართლიდამ წაეყვანოთ და ოსმალში
დაეყიდნოთ! სად იყვნენ ამდენი ქართველნი, რომ
იმერლებს ჩაუვარდნენ ტყვეთ და ბრძოლის ველ-
ზედ-კი არ გავიდნენ, ან იმერლები ისე როგორ გა-
თახსირდნენ, ისე როგორ წახდნენ და მტრებად იქც-
ნენ, ისეთი რა შეუბრალებელი ქვის გული მოეცათ,
რომ თავიანთ მოძმე ქრისტიან ქართველებს ასეთი
განწირულების დროს ასე უღალატეს, ტფილისი გა-

-28-

ძარცვეს, სოფლები, საქონლები დაიტაცეს, ეს არ
იკმარეს და 10,000 ტყვეებიც დაიტაცეს და ყველა
ესენი ოსმალში გადარეკეს და დაყიდეს!

ღმერთო, გვიხსენი ასეთის მტრებისა და ცი-
ლის-წამებისაგან. მე არ ვუწყი, თუ ასეთის ცრუ
ხმების მოგონება რამ გამოიწვია ზოგიერთ პირებში
და ვიტყვით თავისუფლად, რომ უფრო მტერობით-
კი, რომ ამ ცრუ ხმებით ქართლისა და იმერეთის

ერში შური დაითესოს, მტრობა გამწვავდეს, ამ მტრობით მათი ერთობა დაირღვეს... რომ ყოველივე ჩვენი მოსაზრებანი მართალია და ტყუილი ცილის წამებაა ის, რასაც იმერეთის ჯარის შესახებ მოგვითხრობენ, ამას ჩვენ აქვე დავამტკიცებთ, რადგანაც ამ საგმობელ ლალატის შესახებ არც ერთ ჩვენს მწიგნობარს მდივან-მწერლებს, მეისტორიებს, და მელექსეებს არაფერი აქვთ მოხსენებული. ამ ლალატის შესახებ არას მოიხსენებს ომან მდივან-ბეგი, ხერხეულიძე. არც იონა-ბერი ხელაშვილი, რომელმაც ასწერა 1795 წ. ომი. არც ეგნატე იოსელიანი, რომელმაც თავის თვალთ ნახა ყოველივე და აღწერა. არც გამალიელ ბერმა, რომელმაც შემოკლებით ასწერა ეს ამბავი. არც არსენ ბერმა, რომელიც ანტონ II-ს რუსეთში გადაჰყვა და 1824 წ. იქ საქართველოს ისტორიის წერაც გაათავა. არც „ქართლის ცხოვრების“ დამატება მოგვითხრობს ამის შესახებ რამეს. არც სოლომონ დოდაშვილი, რომელმაც გაკვრით აღწერა სხენებული ამბები. არც

-29-

ალექსანდრე ორბელიანი, რომლის აღწერის ზოგი ახლა დაიბეჭდა „მომბეში“. არც პლატონ იოსელიანი, რომელმაც ბევრი რამ დასწერა საქართველოს ისტორიის შესახებ.

არც ბროსემ, რომელსაც ბევრი რამ წერილები დარჩა საქართველოს შესახებ.

არც ჩუბინოვს, ნიკოლოზ ბერძენოვს, სულხან ბარათაშვილს, დიმიტრი ყიფიანს და ბევრს კიდევ ჩვენს ძველსა და ახალს მელექსეებს, ნამეტურ ბესიკს, (ბესარიონ გაბაშვილს), რომელმაც მრავალნაირად აღწერა ერეკლეს ომების ქებადიდება არც ნიკოლოზ დადიანს, რომელმაც გვარიანად აღწერა იმერეთის ისტორია. გარკვევით და რიგიანად არც დავით ბატონიშვილსა აქვს მოხსენებული რამე თა-

ვისს ისტორიაში.

არც თეიმურაზ ბატონიშვილი მოიხსენებს რიგინად და საფუძვლიანად.

არც იონა ბატონიშვილი თავის ისტორიის გაგრძელებაში.

და არც მრავალნი სხვანი, რომელთაგან ზოგნი ჩვენის სამეფოს მდივნები იყვნენ, ზოგნი მელექსენი და ზოგნი მესტორიენი, რომლებთაგანაც ჩვენ ერთობ ბევრი მასალები გვაქვს დარჩენილი, დარწმუნებით ვიტყვი, რომ იმერეთის ჯარის ღალატი მართალი იყოს, მაშინ ეს ხსენებულნი პირნი ამ საქციელს უსათუოდ მოიხსენებდნენ, ერთ ბეწო საქმესაც არ დასტოვებდნენ აღუნუსხავად. მაგრამ რაც

-30-

არ მომხდარა, იმას ესენი თავიანთის ტვინით ხომ ვერ შესთხუზავდნენ.

თუ რა ჯურის ხალხს ეკუთვნის ზემოხსენებულის ჭორების მოგონება და გავრცელება, ამის შესახებ ჩვენ ზემოდ მოკლედ მოვიხსენიეთ ორი-სამი პირი და თუ საჭირო იქნება, მაშინ ჩვენ მეტსაც დავასახლებთ. იმერთა გმირების უბრალოდ მოხსენებას ჩვენ არავის მიუტევებთ. ეს არც რიგია. მიტომ რომ ყოველივე გმობა და ძაგება ამ პირებისა არის ცრუ ხმებზედ აშენებელი და გავრცელებული.

ახლა ჩვენ აქედამ მიუბრუნდებით კითხვებს და გამოვარკვევთ შეძლებისა-და გვარად, თუ როგორ იყო საქმე და ან რა საფუძველზედ უნდა შენდებოდეს იმერეთის ჯარის ღალატის დაწამება.

ისტორიულმა მასალებმა დაგვმტკიცეს შემდეგ: აღა-მაჰმად ხანის ომის გამო ტფილისის ხალხი შემინდაო, მეფე ერეკლეს მტრები ხალხს დახიზვნას ურჩევდნენ სოფლადაო. უკანასკნელ მეფემაც ასე ურჩია ერსაო. მთელი ტფილისის ხალხი გაიხიზნაო. მთიულეთს, ანანურს და კავკავისკენ წავიდნენო, ტფლისში

დასტოვებს თითო კაცი მცველად დიდრონის სახლების, ქარვასლების, ქარხანების და ეკკლესიების. ასე რომ მთელი ტფილსი ხალხისაგან დაცალიერდა, შიგ არავინ იყო ფარსაგი დაშთენილი. ვინც იყვნენ, ისინი სულ მოხუცნი და საპყარნი.

ასეთივე რჩევა მიეცა ტფილისიდან სოფლელებსა, სოფელ წეროვნამდის სოფლის ხალხთა დასტოვებს სო-

-31-

ფლები და შევუვალ მთებში ივლტეს დასამალათ. მათ ყველაფერი სურსათი და საქონლის ბევრი რამ სოფლათ დარჩათ, რაც ხელათ მოსაწერს, ის წაიღეს თანა. ტფილისიდან გორამდის კაცი სოფლებში ვერსად რას ჰპოვებდა, გარდა პირუტყის და სახლკარ საქონლის.

ამ ამბების წინააღმდეგი ხომ არც არარაცვია არც ვოსკერჩიანც, არც ფერშანგი, ერიცოვი, დუბროვინ, ბუტკოვი, და ათასიც სხვანი. იმერთა ჯარმა ომში მხნეთ იომა. მეორე დღის ომში იმერთა ჯარის რამდენიმე კაცი მეფე ერეკლეს გვერდით იდგნენ. ესენი გამირულათ იბრძოდნენ. მეფე ერეკლე გაჰკვირდა. ქართველნი გაოცდნენ. ამ დროს ერთ სპარსთ მხედართაგანმა ყვირილი შექნა:

„ჰანიერ ირაკლი სანო“ ვინ არის ერეკლე მეფეო?

ერეკლე მეფე შეხდა მას, საჩქაროდ თოფი ესროლა და ის კაცი დაჰკოდა.

იმერთ იკივლეს: ხმალი მასო, თავი მოეჭრასო, ერთ იმერელ გამირთაგანი ფრინველივით გაიქცა და იმ სპარს თავი მოსჭრა. ამ გამირმა დიდი გამბედაობა გამოიჩინა. მან თავი გაიმეტა, რადგანაც სპარსნი ახლოდგან უმზერდნენ, შესაძლებელი იქნებოდა, რომ იგინი მოსწრებოდნენ და მთლათ ცოცხალი დაეჭირათ.

იმერთა ჯარის მხნეობა აღა-მაჰმად-ხანმაც სცნა,

ამას იმერნი ჩერქეზები ეგონა. არზუმანაშვილს, ფა-
ნოზას და არარაცკის კაცს ჰკითხა:

– ის რა ხალხია, გრძელ ჩოხიანები, რომ ასე
გმირულად ომობენ?

– იგინი ქართველები არიან- ანუ იმერლები.
იმერეთის ხანი სოლომონიც აქ გახლავთ. მან 3000
კაცი მოაშველა მეფე ერეკლეს.

– ჰო, ეგ არ ვიცოდი, კარგი, სამაგიეროს გადვუხ-
დი, მოვესწრები მათს დასჯასაც. ნეტამც ერთი-ორი
სამი ტყვე დაიჭიროთ მათგან. მე ძალიან მინდა, რომ
მათგან ვინმე ვიყოლიო.

– მათი დაჭერა ძლიერ ძნელია, მათგან ერთა
ტყვეც ვერ დავიჭერეთო, მაინც ვეცდებით, რომ
ბრძანება შევასრულოთო.

– კეთილი! ბრძანა სისხლით გაუმადლარმა სა-
ჭურისმა ხოჯამ.

მტერთა სიტყვა მართალი იყო, იმერეთის ჯა-
რის შესახებ, რომ ამათგან მათ პატიმრად ერთი კა-
ციც არ ჩაუვარდათ ხელში, მხოლოდ რაღაცა მან-
ქანებით ჩაიგდეს ხელში ორი მშვენიერი ახალ ნორჩ
ყმაწვილ იმერელ მეომარ გლეხებთაგანი, რომლე-
ბიც საჭურისს მიჰგვარეს. ამ საქმეებში მონაწილეო-
ბას იღებდა ვიღაც გათათრებული სადაღა ტფილი-
სელი, ბაყალ არუთინას მამათ ცნობილი, მაგრამ
კეთილი კაცი, ამ გათათრებულ სომხის კარგი მე-
გობარი იყო ახალგაზდა სპარსი სუდა-ღადა, რომე-
ლიც განწვალეებული იყო მაჰმად-ხანისაგან. სუდა-

ღადას განზრახულებაში გათათრებულმა სომეხმა და
ორმა იმერელმა დაახლოვებული მონაწილეობა მი-
იღეს და ალა-მაჰმად-ხანი ღამე კარავში მოჰკლეს.

როგორც ზემოთაც მოვიხსენიეთ, იმერეთის ჯარმა ომის გათავების წინად უკან დაიწიეს და ტფილისზედ გაიარეს. ამ დროს მათში ბევრნი დაჭრილები აღმოჩნდნენ და ბევრიც მკვდრები. მკვდრები წყალში ჩაჰყარეს, დაჭრილებს უპატრონეს და მერე წასვლის საქმეს შეუდგნენ.

ჯარს არაფერი სურსათი არ აღმოუჩნდა, არც პური, არც სიმინდი, არც ღვინო, ყველი, ხორცი და სხვა რამ, თითქმის მშვივრები იყვნენ. ტფილისის სახლები-კი დაკეტილები იყო და არსად რამ მოიპოვებოდა.

ერთმა ბრძენმა იმერელმა მოახსენა მეფე სოლომონს:

– ბატონო მეფეო, ქილაქი ცარიელია, სახლები დაკეტილებია და შიგ აქა-იქ ბევრი რამ აწყვია. ჩვენ აქ მშვივრები ვიხოცებით და დაკეტილს სახლში-კი ათასნაირი ხორაგეულობა არის დატოვებული. გავალოთ ზოგიერთი სახლის კარები და რაც ჩვენთვის საგზაო იქნეს და საჭირო ყველა ისინი გამოვიტანოთ და ვისარგებლოთ, ზოგით აქ ვისაზღოვოთ, ვჭამოთ რამე და ზოგი თან წავიღოთ, თორემ გზაში დავიხოცებით შიმშილით, ნამეტურ დაჭრილნი. სხვა რამ ძალა და სახსარი ჩვენ არ გვაქვს, ამ წუთასაც მშვივრები გახლავართ. ჩვენ რომ არა წა-

-34-

ვიღოთ-რა, სულ ერთი გახლავთ, იგი ჩვენ მტერს დარჩებათ დღეს.

– ჭეშმარიტათ მართალს ბრძანებსა ჩვენ წავალთ, დღეს მტერი შემოვა და ყველაფერი მათ დახვდებათ აქ. ისინი წაიღებენ სულ, მით ფეხსაც გაიმაგრებენ. მიუგეს სხვათა.

მეფე დაფიქრდა და მერე ჯარს ნება მისცა ზოგიერთ სახლების კარების გაღების და სურსათის გამოტანისა. ჯარმა იწყო სახლების კარების მტვრევა

და პურისა და სხვა რამ საგმალის ზიდვა. მოქალაქეთა ყარაულებმა ამაზედ შექმნეს ყვირილი:

– ვაით, გვიშელეთ, იმერლებმა ქალაქი აიკლეს, სახლები გაქურდეს გავცარვეს, წაგვახდინეს, დაგვლუპეს. ამათი ყვირილი ყველგან ისმოდა. იმერეთის ჯარი ამათ ყვირილს არ შეეპუა, ამათ საკმარისი სურსათი მოაგროვეს და 11 საათზედ ტფილისიდგან უკვე გავიდნენ და გზას გაუდგნენ. ამავე დღეს 4 საათზედ სპარსებმა ტფილისი აიღეს და თავისუფლად შემობრძანდნენ შიგ. ტფილისის ეს აღება ოც-და-მეცხრეთ მოხდა მტერთაგან.

ტფილისის მცხოვრებთაგანი ამათ წინააღმდეგი არავინ გაუხდა. ხმაც არავის ამოუღია. რასაკვირველია შიშით.

ყეინმა ბრძანება მისცა ჯარს, რომ რაც სახლებია სულ დაამტვრიეთ და გაცარცვეთო, განაცარცი ტფილის გარეთ გაზიდეთო. ჯარმა იწყო სახლების კარების მტვრევა და ცარცვა. მთელი ტფილი-

-35-

სის სახლები დაცარცვეს, არსად ერთი ჩხრიც აღარ დასტოვეს, მთლად გაზიდეს, უბრალო ჭილობებიც-კი არ დაუტოვებიათ, სამს დღეს მოუნდა სპარსთა ჯარი 70,000 კაცი ქალაქის სახლებიდგან სურსათ, ავეჯეულობას და სხვა რამეების ზიდვას, ქალაქის სახლების დაცალიერება ყეინს მოახსენეს, ყეინმა მალე მისცა ქალაქის სახლების დაწვის ბრძანება. სისხლით გაუმადარი საჭურისი ჯვარის მამის ზემოთ, მელიქიანთ ერთს სახლის ბანზედ ავიდა და იქიდგან-დაუწყო მზერა ქალაქის დაწვას.

აქეთ ქალაქი იწოდა და იქით კიდევ სპარსთა ჯარი ერთმანეთში ინაწილებდნენ იმ ნივთებს, საქონელს, ფულს და სხვა რამეებს, რაც მათ ტფილისის სახლებიდგან მოაგროვეს და წაიღეს

ახლა მე ვკითხავ ზოგიერთს ჩვენს მეისტო-

რიებს და ნამეტურ იმ პირებს, რომლებიც იმერ-
ლებს აბრალებენ ქალაქის გაცარცვას და ღალატს,
თუ იმ დროს იმერთა ჯარისაგან მოხდენილი საქ-
ციელი რა თვისების მექონ საქციელად უნდა ჩა-
ითვალოს დანაშაულად, ღალატად, თუ კანონიერს
მოქმედებად?

3000 კაცი მოვიდა საშველად. 1500 კაცი
გაწყდა, 1500 უკან დაბრუნდნენ. ამათ დაბრუნე-
ბის დროს ლუკმა პური არ ჰქონდათ. ტფილისის
სახლები-კი სავსეები იყო სურათით, იმერთის ჯარ-
მა ისარგებლა ამით და სახლებიდან სურსათი გაიტა-
ნა სამგზავროთ. მტერს საშოვნელი სიმდიდრე სა-

-36-

კმარისად შეუმცირეს, ნამეტურ საგძლის მხრით,
ჩვენ საგძალს მოვხვიოთ ხელიო. თორემ ამით იგი-
ნი აქ ფეხს გაიმაგრებნო. სხვა რამ ნივთები-კი
ჩვენთვის საჭირო არ არის და ამაებით ვერც ისინი
გააწყობენ აქეთ რამეს. რადგანაც საგძალს ვერსად
რას იშოვნინანო. იმერთა ჯარმა ასეთი მოსაზრება
იქონია, ესენი ასე მოიქცნენ და ქალაქელებმა-კი
ამათ ასეთს ჭკუის საქციელს მტრობა დასწამეს.
ამათზე ამოიღეს ხმა. ალა-მაჰმად-ხანმა რომ ტფილი-
სი აიკლო და ალაოხრა იმაზე-კი არა სთქვეს რა და
იმერლებისაგან გატანილ სურსათის გამო შექმნეს
ღრიალი რომ „იმერლებმა გვიღალატესო!“

კაი საქმეა თქვენმა მზემ, კაი სამართალი და
კაი მართლ-მსაჯულება. მხნე ერი თავ-გამოდებით
საშველად მოვიდა, ბრძოლის შემდეგ ესენი შინის-
კენ მშივრები მიდიოდნენ და ქალაქელებს-კი ისე
აერიათ გზა და კვალი, რომ ამ მშველელ ერისთვის
სურსათის მიცემაც-კი დაიშურეს და უკანასკნელ
ღალატიც კი დასწამეს.

ქალაქელება ესეც არ აკმარეს მხნე იმერთა
ჯარსა. სხვაფრივაც დასცინეს. იოსებ არღუთინსკი

ბმანებს, რომ ვითომც იმერლები სპარსების დანახვის უმაღლვე შეშინდნენ, იმათ არც-კი უომნიათ, ესენი ომის დაწყებამდისვე გაიქცნენ თურმე და ერთმანერთს უყვიროდნენ იმერული სიტყვებით:

– ბიჭო გეიწი, ბეიწი, ყიყლიბაში მოვიდა.

ყიყლიბაში. გეიწი, გეიწი.

-37-

ასევე ბრძანებენ მრავალნი და მელექსე ფერშანგიც, რომ, ნამეტურ ღომ-ნაჭამ იმერლებმა წაგვახდინესო. ამ დღეებში „არმაგანქშიაც“ ესევე სიტყვები იყო სომხურ ასოებით ამოწყობილი და დაბეჭდილი ერთს წერილში.

კმარი ამაზედ ლაპარაკი, ასეთ პირების თვისებათა გაცნობა. ჩვენთვის ე. ი. ქართველებისათვის-კი სახელმძღვანელოთ უნდა დაშთეს უმართებულო მტრების ცილის-წამება და სამსახური. გონი დროა, რომ თვალეები გავახილოთ და ჩვენი ავი და კარგი ვიცნოთ. კმარა, რომ მტერობას, ქიშპობას და სხვა ამისთანა რამეებს ბოლო მოეღოს.

ესე ჭირნი მოგვითხრობენ, რომ იმერეთის ჯარმა ტფილისის აკლემის შემდეგ, გზათ მიმავალი, ქართლის სოფლებს შეესია, ხალხი დაიტაცეს, სხვადა-სხვა რამეები, ხალხი ახალციხეში გადარეკეს და იქ დაყიდესო. ვითომც მაშინ იმერლებმა 10,000 ქართველი მოიტაცეს. სიცრუე შეიძლება და ასეთი სიცრუე-კი არა. ზემოთ მოვიყვანეთ ჩვენ ცნობები, რომ თვით ამავე ცნობების დამწერთა სიტყვებით მთელი ქართლის სოფლები დაცარიელებული იყო, ხალხი სულ ჯგუფ-ჯგუფათ შორს ტყეებში სცხოვრობდა, რომელთა კვალი იმერლებმა და სპარსებმა-კი არა და ქართველებმა და სომხებმაც არ იცოდნენ, თუ ეს ხალხი სად იყვნენ დამალულნი და მაშასადამე იმერეთის ჯარმა სად რა სოფლებს შეესია და ხალხი დაიტაცა!

ჩვენდა სამარცხვინოო დუბროვინი იმერლების ტფილისში მოსვლას სპარსების შემოსევაზედ უარეს მნიშვნელობას აძლევს და ამასვე იმეორებენ ზოგიერთი ჩვენის დროის კაცებიც.

იმერეთის ჯარი ღალატათ თუ სხვა რამ შეცდომათ აი რაში გამოიხატება და რა გახლავთ, რომელსაც ჩვენ არ ვმაღავთ.

მოგეხსენებათ, რომ გვარში ერთი მახინჯი არ დაიღვეა. ასევე ქართველთ ბედმა მოუვლინა ისეთი მავნებელი პირი, როგორიც იყო ზურაბ წერეთელი. ზურაბ წერეთელი ჩვენში ცნობილი გვამია. იგი დიდად ძუნწი კაცი იყო და ოქრო ვერცხლის მოყვარე. ტფილისიდან იმერთა ჯარის განსვლის დროს, ამან ჯარიდან იდუმალ რამდენიმე კაცი დაიახლოვა და მათ სთხოვა, რომ თქვენ ჯარიდან უჩუმრად გაიპარენით, სოფლები სცარცვეთ, ტყვეები დაიტაცეთ, იგინი სადმე დაყიდეთ და ღანაყიდის ნახევარი მე მომიტანეთ და ნახევარი თქვენ აიღეთო. ზურაბ წერეთლისაგან მიბირებულთ ავაზაკთ რიცხვი 40 კაცისაგან შესდგა, უმეტეს მის მოყმეთაგან. ესენი ჯარიდან ისე მიიმალნენ, ისე ჩუმად ამოეფარნენ აქა-იქ ჯაგებს, რომ ამათი მიმალვა უკანით ვერც ჯარმა შეიტყო და ვერც მეფემ. ერთი ძველი წერილი აი როგორ მოიხსენიებს ამას:

„მეფე სოლომონ წარემართა გზასა თვისსა, მაშინ უცნობლად მისსა, განეყვნენ მას მხედრობასა მისგან კაცნი რაოდენიმე. ჰგონებდა მეფე წინარე

წარსვლისა მათსა. გარნა დადგნენ იგინი ადგილსა დაფარულსა უკანით, რათა არა იხილნეს იგი მეფემან მათმან და ოდეს განეშორა მათ მეფე, იწყეს

მათ ავაზაკბერ მოქმედება, რომელ სადაც ჰპოვეს გზათა ზედა სახლეულობანი ტფილისელთა მცხოვრებთაგან აყრილნი და მავალნი, განძარცვათ მათა ხელ ჰყვეს, და რომელნიმე მათგანი განძარცვეს, ხოლო სხვანი ხიზანი სიმხნითა თვისითა ჰფარვიდეს თავთა თვისთა და ესრეთ გადავიდნენ იმერნი ქვეყანასა თვისა“.

აქ აშკარათ სჩანს თუ რაც უქმნიათ იმერლებსა და ან რამდენი ათასი ტყვე მოუტაცნიათ? ამას განმარტვა აღარ სჭირია. ჩვენ სამწუხაროთ მხოლოდ ის მიგვაჩინია, რომ მოღალატე ზურაბ წერეთლისაგან შემდგარ 40 კაცის ბინძური აჩრდილის ქვეშ უნდა ილახებოდეს მთელი იმერეთის საუკეთესო მამულის შვილების ღვაწლი და დიდება, სახელოვნება და ის ამაგი, რაც მათ ქართველებს აღმოუჩინეს. მაგრამ რასა ვიქმთ სადაც ზურაბ წერეთლები იქმნებიან, იქ ასეთი უბედურება და ღალატი არას დროს არ დაილევა.

ზ. ჭ.

1895 წ.
